

БЛАГОСЛОВЕН, ХТО ЙДЕ В ІМ'Я ГОСПОДНЕ

ALMA MATER

ЖУРНАЛ СТУДЕНТІВ ПАПСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОЛЕГІЇ СВ. ЙОСАФАТА В РИМІ

АКАДЕМІЧНИЙ РІК 2017-2018 (№79)

Слово від головного редактора	4
Слово від ректора	6
I. НАУКОВІ СТАТТІ	
О. Петро Голіней. Особа духівника в Українській Греко-Католицькій Церкві часів підпілля	10
О. Михайло Паляк. Богослужбові устави Київської Церкви після відновлення єдності з Апостольською Столицею	23
Олег Цуньовський. Історія навчання студентів Української Папської Колегії святого Йосафата та українське питання у Папському Східному Інституті в Римі	36
Володимир Гриб. Формування спільноти осіб у сім'ї як найвизначніше завдання душпастирства родини	61
О. Григорій Джала, МЗСАА.. Місійний вимір Хрещення і Миропомазання	79
Д-н Олег Плішило. Обличчя глухоти (душпастирство осіб з вадами слуху в УГКЦ)	92
Василь Гаранджа. Бенедикт XVI і Православні Церкви: на шляху до єдності	101
II. ЖИТТЯ ЦЕРКВИ	
Микола Мудрик. Соціальна Комунікація в Католицькій Церкві	116
о. Михайло Паляк. Ювілей Папського Східного Інституту та Конгрегації для Східних Церков	118
Тарас Жеплінський. Візит, який вийшов за межі одного храму (дещо про візит Папи Франциска до Прокатедрального собору Святої Софії в Римі)	120
Слово Блаженнішого Святослава до Папи Франциска з нагоди його візиту до собору Святої Софії	123
Слово Папи Франциска до української громади під час відвідин собору Святої Софії	126
III. ЖИТТЯ КОЛЕГІЇ	
Андрій Козар. Udienza Privata con il Santo Padre Papa Francesco	130
Андрій Козар. 85-ліття Папської Української Колегії святого Йосафата	134
Слогади випускників Колегії святого Йосафата	140
Іван Вихор. Stadio San Siro: українська команда у боротьбі за кубок Європи...	145
Хроніка подій Колегії	147
Ректорат та студенти Колегії: 2017-2018 академічний рік	169

Історія православно-католицьких стосунків (1964–2005)

У XX ст. між протестантськими спільнотами зародився екуменічний рух, завданням якого було відновити гармонію та єдність між християнами. Згодом до діалогу долучилися й православні Церкви. Різні Церкви та церковні спільноти в 1948 р. заснували Всесвітню Раду Церков – організацію, всередині якої можна було дискутувати щодо питань, які розділяють християн. Католицька Церква спершу реагувала на екуменічний рух досить стримано¹.

Ситуація змінилася під час Другого Ватиканського Собору (1962–1965), завданням якого було оновити католицьку Церкву відповідно до викликів сучасності. Собор змінив ставлення до не-католиків, відкрив шлях до діалогу з іншими християнами (зокрема, догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium* і декрет про екуменізм *Unitatis Redintegratio*). Важливу роль у цьому процесі відіграв папа Іван XXIII, який ініціював скликання Собору, але помер після першої сесії в 1963 році².

Православні Церкви також організували кілька Всеправославних конференцій, щоб випрацювати спільну позицію у ставленні до багатьох церковних проблем. Перша конференція відбулась на о. Родос у 1961 р. Саме на цій і двох наступних (1963 і 1964) конференціях делегати вирішили розпочати діалог з Римською Католицькою Церквою³.

Можна сказати, що початковим моментом офіційних стосунків між православними та католиками стала зустріч 1964 року в Єрусалимі між патріархом Константинопольським Атанагором I і наступником Івана XXIII, папою Павлом VI. Ця зустріч була історичною, бо востаннє папа Римський і патріарх Константинопольський зустрічалися ще в 1439 р. під час Ферраро-Флорентійського Собору. Наступним важливим кроком стало взаємне зняття анатем 1054 р. – одночасно 7 грудня 1965 р. в соборі св. Петра в Римі та в соборі св. Георгія в Константинополі – папа і патріарх проголосили спільну декларацію⁴. Крім зняття анатем, обидві сторони попросили прощення за всі дії, вчинені після 1054 р., висловили спільне бажання йти разом до єдності⁵.

Цей період стосунків між Церквами називається «діалогом любові». Він був потрібний для подолання взаємної недовіри, що утворилася впродовж періоду розділення, та став підготовкою до наступної фази стосунків – «діалогу правди», тобто богословського діалогу стосовно тих питань, які розділяють Церкви. В 1975 р. були створені дві комісії (православна та католицька) для початку підготовки богословського діалогу. Під час візиту в 1979 р. нового папи Римського Івана-Павла II до патріарха Константинопольського була створена Змішана комісія для богословського діалогу між обома Церквами⁶.

Вперше ця комісія зібралася в 1980 р. на о. Родос. Перша дія, яку зробили делегати на початку діалогу, – створили «План для початку богословського діалогу», у якому визначили мету, метод і

¹ J. Ernesti, *Breve storia dell'ecumenismo. Dal cristianesimo diviso alle Chiese in dialogo*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2010.

² N. Tanner, *I concili della Chiesa*, Jaca Book, Milano 1999.

³ G. Tsetsis, *Conferenze Panortodosse // Dizionario del movimento ecumenico* / N. Lossky (ed.), Edizioni Dehoniane, Bologna 1994, p. 255–256.

⁴ V. Istavidis, *Le Chiese Ortodosse nel movimento ecumenico // Storia del movimento ecumenico dal 1517 al 1968 [in 4 v.]. Vol. 4: L'avanzata ecumenica (1948–1968)* / H. Fey (ed.), Edizioni Dehoniane, Bologna 1982, p. 605–606.

⁵ Paul VI – Athenagoras I, *Joint catholic-orthodox declaration, 7 december 1965*. URL: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651207_common-declaration.html (дата звернення: 09.12.2017).

⁶ G. Bruni, *Quale ecclesiologia? Cattolicesimo e ortodossia a confronto. Il dialogo ufficiale*, Edizioni Paoline, Milano 1999, p. 55.

БЕНЕДИКТ XVI І ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ

⁷ Там само, с. 61.

⁸ Commissione mista internazionale per il Dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa, *Il mistero della Chiesa e dell'eucaristia alla luce del mistero della santa Trinità*, Monaco di Baviera, 1982 // *Enchiridion oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Vol. 1: Dialoghi internazionali (1931–1984)* / S. J. Voicu – G. Cereti (ed.), Bologna, Edizioni Dehoniane, 1986, p. 1028–1039.

⁹ Commissione mista internazionale per il Dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa, *Fede, sacramenti e unità della Chiesa*, Bari, 1987 // *Enchiridion oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Vol. 3: Dialoghi internazionali (1985–1994)* / G. Cereti – J. F. Puglisi (ed.), Bologna, Edizioni Dehoniane, 1995, p. 777–791.

¹⁰ Commissione mista internazionale per il Dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa, *Il sacramento dell'ordine nella struttura sacramentale della Chiesa*, Valamo, 1988 // *Enchiridion oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Vol. 3, p. 792–804.*

¹¹ Commissione mista internazionale per il Dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa, *L'uniatismo, metodo di unione del passato, e la ricerca attuale della piena comunione*, Balamand, 1993 // *Enchiridion oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Vol. 3, p. 805–815.*

теми (початкові) діалогу. Мета діалогу, згідно з цим документом, – відновити повну єдність між Церквами, що виражатиметься в спільному здійсненні Євхаристії. Для більшої ефективності вирішили розпочати з того, що об'єднує обидві сторони, а саме: вивчення Св. Таїнств у їхньому відношенні до єдності Церкви⁷.

Вже 1982 р. з'явилися перші плоди діалогу. Документ називався «Таїнство Церкви і Євхаристії в світлі Таїнства Пресвятої Тройці». Як зазначено у вступі, документ «висловлює спільну доктрину обох Церков про природу Євхаристії, відношення між Євхаристією та Церквою та центральне місце Євхаристії у творенні сопричастя в місцевій Церкві [тобто, єпархії]⁸».

Богослови продовжували працювати в цьому напрямі. Другий документ, який створила комісія, – «Віра, святі таїнства та єдність Церкви» (1987) – досліджував відношення між вірою та можливістю спілкування в Св. Таїнствах. У документі, який був підписаний у м. Барі, зазначалося, що спілкування в Св. Таїнствах можливе лише між Церквами, які розділяють спільну віру, священство й однакове розуміння Св. Таїнств⁹.

Третій документ «Таїнство священства в таїнственній структурі Церкви» завершили в 1988 р. у православному монастирі Усі Валамо (Фінляндія) протягом V пленарної сесії засідань Змішаної комісії. Розглядаючи священство в контексті божественної ікономії спасіння та як необхідний елемент у сакраментальній структурі Церкви, автори описали функції кожного етапу священства – єпископа, пресвітера та диякона. Важливе місце в тексті відведено апостольському спадкоємству єпископів, спілкуванню між ними та їхній участі у помісних і вселенських соборах¹⁰.

Розвиток богословського діалогу був перерваний через легалізацію Греко-Католицьких Церков у Центрально-Східній Європі, які впродовж багатьох років були переслідувані місцевими урядами та після легалізації захотіли повернути своє майно від православних. Протягом зустрічі в м. Баламанд (1993) члени комісії підписали документ «Уніатизм, метод об'єднання минулого, та сучасний пошук повного сопричастя», який почали творити ще під час попереднього засідання у м. Фрайзинг (1990). Уніатизм, як метод і модель єдності, визнали неприйнятним у сучасному діалозі між католиками та православними. Водночас учасники діалогу погодилися, що Греко-Католицькі Церкви, як частина Католицької Церкви, мають право на існування та діяльність відповідно до потреб своїх вірних¹¹.

Незважаючи на прийнятий документ, діалог не повернувся до попередніх тем. Наступна пленарна сесія відбулася у м. Балтимор аж 2000 року. Тема сесії – «Еклезіологічні та канонічні імплікації уніатизму». Через різні позиції учасників не вдалося створити жодного спільного документа. Наприкінці зустрічі було опубліковане спільне комюніке¹². Фактично, міжнародний богословський діалог зупинився¹³.

Насамперед проблеми в діалозі були пов'язані з бажанням православних цілковито ліквідувати Греко-Католицькі Церкви. Архиепископ Стиліан Гаркіанакіс, голова православної делегації в Баламанді, у 1995 р. написав: «Це все [Баламандський документ] було зроблено лише для того, щоб дати їм змогу вільно вибрати, без страждання чи образи, чи бажають повернутися до місцевих Православних Церков, від яких вони були відділені силою чи хитростю, чи повинні бути зобов'язані повністю приєднатися до Заходу¹⁴».

Водночас, греко-католики намагалися віднайти власну ідентичність і свою роль в екуменічному діалозі. Голова УГКЦ патріарх Мирослав-Іван Любачівський, коментуючи Баламандський документ, написав листа до кардинала Кассіді, президента Папської Ради сприяння єдності християн. У цьому листі він запропонував спосіб, в який «Уніатські» Церкви могли би перестати бути перешкодою для єдності, а перетворилися б на каталізатор екуменічного процесу:

«Тут мало б бути зроблене розрізнення між методом та моделлю, оскільки метод говорить про засоби об'єднання, тоді як «модель єдності» належить до кінцевого результату. Не можна змінити історичні події та методи минулого, і сьогодні «уніатизм», як засіб поєднання Церкви, мусить бути вилучений як неадекватний. Проте можливо змінити результати «уніатизму» – Східні Католицькі Церкви. Іншими словами, можна змінити модель. Це тягне за собою не лише зобов'язання з боку східних католиків наново відкрити свою власну богословську та духовну спадщину, як заохочує Другий Ватиканський Собор, але також зобов'язання з боку Римського Престолу змінити канонічні стосунки між ним та Східними Католицькими Церквами в такий спосіб, щоб вони насправді стали прийнятною еклезіологічною моделлю для православних»¹⁵.

Іншим прикладом такого пошуку є спроба Мелхітської Греко-Католицької Церкви відновити єдність з Антіохійською православною Церквою, зберігаючи єдність з Римською Церквою. В 1995 р. єпископ Ілля Зогбі запропонував Синоду своєї Церкви проект відновлення єдності з православними. Він складався лише з двох пунктів: «1. Вірю у все, що навчає східне Православ'я. 2. Перебуваю в сопричасті з єпископом Рима, у межах, визначених у першому тисячолітті, перед поділом, святими отцями Сходу для першого серед єпископів¹⁶» (ідея «подвійного сопричастя»). Під цим проектом 24 з 26 єпископів Синоду поставили свої підписи. Крім того, його підтримали й деякі православні єпископи¹⁷.

Однак, у 1997 р. Мелхітський патріарх Максим V Гакім отримав листа з Ватикану, який підписали три особи (серед підписантів був Йозеф Ратцінгер, тодішній префект Конгрегації Доктрини Віри).

¹² Joint international commission for the theological dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church, *Communiqué*, Baltimore, 2000. URL: http://w2.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_20000719_baltimore_en.html (дата звернення: 12.12.2017).

¹³ *Rapporto di Mons. Eleuterio F. Fortino. Dialogo teologico fra cattolici ed ortodossi*, 2006. URL: http://w2.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_20070122_fortino-dialogo_it.html (дата звернення: 15.12.2017).

¹⁴ S. Harkianakis, A comment on the papal encyclical «Orientale Lumen» // *Phronema*, 10 (1995) 60 [власний переклад].

¹⁵ M.-I. Lubachivsky, Letter to Cardinal Edward Cassidy, president of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity, on the Document of Balmand, Rome, 1993 // *The Harp. A review of Syriac and Oriental Studies*, Vol. 7, St. Ephrem Ecumenical Research Institute, Kottayam 1994, p. 132–133 [власний переклад].

¹⁶ A. Filippi, *Unione di fede – unione di Chiese? Patriarcato di Antiochia // Il Regno – attualità*, 41/8 (1996) 231 [власний переклад].

¹⁷ S. M. Aboueid, *Archbishop Elias Zoghby and Orthodox-Catholic Reconciliation*, Ottawa 2007.

¹⁸ *Congregazione per le Chiese Orientali, Risposte ad Antiochia // Il Regno – attualit?*, 42/20 (1997), 616–618.

¹⁹ *Commentarium officiale. Habemus papam // AAS*, 97 (2005) 681.

²⁰ *Benedetto XVI, Pontificatus exordia // AAS*, 97 (2005) 697 [власний переклад].

²¹ *Commissione mista internazionale per il Dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa, Il sacramento dell'ordine nella struttura sacramentale della Chiesa*, p. 804 [власний переклад].

²² *IX Assemblea Plenaria della Commissione Mista Internazionale per il Dialogo Teologico tra la Chiesa Cattolica e la Chiesa Ortodossa nel suo Insieme, Belgrado, 18–25 settembre 2006. URL: http://w2.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/eventi/rc_con_corient_doc_20060925_belgrado_it.html (дата звернення: 13. 12.2017).*

²³ *Joint International Commission for Theological Dialogue Between the Catholic Church and the Orthodox Church, Ecclesiological and canonical consequences of the sacramental nature of the Church. Ecclesial communion, conciliarity and authority, Ravenna, 13 October 2007. URL: http://w2.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_20071013_documento-ravenna_en.html (дата звернення: 14. 12.2017).*

В листі були зазначені деякі пункти, через які неможливо в запропонований спосіб творити єдність (вчення про примат єпископа Рима було предметом певного розвитку в розпрацюванні віри Церкви протягом століть; не можна творити єдність на місцевому рівні, якщо немає єдності на вселенському рівні, та ін.)¹⁸. Навіть якщо ця ініціатива і не була цілком реалізована, проте вона значно зблизила обидві помісні Церкви – Греко-Католицьку та Православну.

2. Папський примат

Після смерті Івана-Павла II, 19 квітня 2005 р. кардинали вибрали його наступником Йозефа Ратцінґера, який взяв ім'я Бенедикт XVI¹⁹.

Перед новим папою постало безліч завдань, але, як бачимо, головним пріоритетом для нього стало відновлення єдності Церкви. В своїй першій промові (*Pontificatus exordia*, 20 квітня 2005 р.) Бенедикт XVI сказав: «З повним усвідомленням на початку свого служіння в Церкві Рима, яку Петро вмив своєю кров'ю, теперішній Наступник Петра бере на себе, як своє головне завдання, невпинно працювати для відновлення повної і видимої єдності всіх учнів Христа²⁰».

Питання ролі єпископа Рима в Церкві та проблема влади дуже важливі в стосунках між католицькою Церквою та православними Церквами. Ще у Валамському документі «Таїнство священства в таїнственній структурі Церкви» (1988) члени Змішаної комісії визнали що трудність і вирішили продовжити розгляд цих питань на наступних сесіях: «Саме в такій перспективі сопричастя між помісними Церквами ми могли б підійти до питання про примат у Церкві в цілому і, зокрема, про примат єпископа Рима, який становить серйозну розбіжність між нами і що буде обговорюватися далі²¹». Як було зазначено вище, під час наступних сесій вони працювали над з'ясуванням питання «уніатизму», і врешті діалог зупинився.

Папа почав працювати над питанням єдності дуже серйозно, бо вже в кінці 2005 р. 14–15 грудня Папська Рада Сприяння Єдності Християн, у погодженні з православними Церквами, скликала Змішаний Координаційний Комітет для відновлення офіційного богословського діалогу та підготовки IX Пленарної Асамблеї, яка згодом відбулася в Белграді 18–25 грудня 2006 р. Головна тема Асамблеї – «Влада і Соборність в Церкві»²².

У 2007 р. делегати X Пленарної Асамблеї в Равенні презентували документ «Еклезіологічні та канонічні наслідки sacramentalної природи Церкви», в якому зазначили, що Церква існує на трьох рівнях: місцевому (єпархія), регіональному (декілька єпархій з одним предстоятелем – патріархат, митрополія тощо) та вселенському²³. Вальтер Каспер, президент Папської Ради Сприяння Єдності Християн, оцінив цей документ дуже позитивно: «Вперше православні співрозмовники визнали вселенський рівень Церкви і зізналися, що теж на цьому рівні існує Предстоятель [Protos],

яким, відповідно до порядку античної Церкви, може бути лише єпископ Рима²⁴.

Представники обох сторін, які працювали в Равенні, добре розуміли, що цей документ є лише першим кроком у подоланні труднощів, тому відразу ж наголосили на необхідності продовжувати досліджувати папський примат: «Потрібно детальніше вивчити питання про роль єпископа Рима в сопричасті всіх Церков. Яким є особливе завдання єпископа «першого престолу» в еклезиології сопричастя, з огляду на те, що ми вже ствердили в цьому тексті про соборність та владу?»²⁵.

Чому так важко дійти згоди у розумінні примату єпископа Рима? На початку діалогу в ХХ ст. католики та православні мали цілком різні погляди на це питання. Католики стверджували, що єпископ Рима має повну та безпосередню владу над всіма християнами, і не лише в питаннях віри та моралі, а й дисципліни та управління Церкви²⁶. Еклезиологічне бачення протилежної сторони: єпископ Рима в I тис., коли Церква була єдиною, був лише одним серед патріархів, першим в честі у пентархії, і нічого більше²⁷.

У 2010 р. папа Бенедикт XVI в інтерв'ю Петеру Зеєвальду зазначив, що формула «перший серед рівних» недостатня для адекватного висловлення ролі римського єпископа у вселенській Церкві:

«Папа є першим і має також особливі функції та завдання. У цьому розумінні не всі є рівні. Оце «перший серед рівних» Православна Церква прийняла б одразу. Вона визнає, що Єпископ Рима є protos – перший, і це було визначено ще Нікейським Собором. Але питання саме в тому, чи має він особливі завдання, чи ні?»²⁸

Важливо наголосити, що для католиків примат єпископа Рима не є лише питанням церковної дисципліни, а й частиною віри: «Римський єпископ насправді, як Наступник Петра, є постійним і видимим принципом та основою єдності єпископів і безлічі вірних, і через це він має особливу благодать для служіння цій єдності віри та спілкування, яка необхідна для звершення спасительної місії Церкви»²⁹.

В історії християнства були різні сприйняття цього служіння єпископа Рима. Наприклад, Йозеф Ратцінгер, ще не будучи єпископом, у своїй книзі «Новий народ Божий» критикує інтерпретацію примату як повної юридичної підпорядкованості Східних Церков Риму:

«Єпископ Рима володіє регіональною першістю (приматом), і, крім того, «першістю» іншого роду для всієї Церкви. Переплетення цих двох першостей є справжньою і дійсною проблемою, відправною точкою для поділу між Сходом і Заходом. [...] Трагічний аспект цього всього полягає у факті, що Рим не зумів звільнити апостольське призначення від ідеї, по суті, адміністративної, патріархату, так що почав просувати для Сходу таке право, яке у цій формі не могло і не мусило обов'язково бути прийнятим»³⁰.

²⁴ W. Kasper, *Informazioni, riflessioni e valutazioni del momento attuale del dialogo ecumenico*, 23 novembre 2007 // *L'Osservatore Romano*, 24 novembre 2007 [власний переклад].

²⁵ *Joint International Commission for Theological Dialogue Between the Catholic Church and the Orthodox Church, Ecclesiological and canonical consequences of the sacramental nature of the Church. Ecclesial communion, conciliarity and authority* [власний переклад].

²⁶ *Concilio Vaticano I, Pastor Aeternus* (18 luglio 1870), *Costituzione dogmatica sulla Chiesa* // *ASS*, 6 (1870–1871) 40–47.

²⁷ *Encyclical of the Eastern Patriarchs, 1848. A Reply to the Epistle of Pope Pius IX «In Suprema Petri Apostoli Sede»*. URL: <http://legacy.fordham.edu/halsall/mod/1848orthodoxencyclical.asp> (дата звернення: 06.12.2017).

²⁸ Бенедикт XVI, *Світло світу. Папа, Церква і знаки часу*, Місіонер, Львів 2015, с. 96.

²⁹ *Congregazione per la dottrina della fede, Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa*, *Libreria Editrice Vaticana*, 2002, p. 12–13 [власний переклад].

³⁰ J. Ratzinger. *Il nuovo popolo di Dio. Questioni ecclesiologicalhe*, *Queriniana, Brescia* 1971, p. 144, 146 [власний переклад].

БЕНЕДИКТ XVI І ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ

³¹ Benedetto XVI, *Messaggio a Bartolomeo I, arcivescovo di Costantinopoli, patriarca ecumenico, in occasione della festa di sant'Andrea*, Vaticano, 25 novembre 2009. URL: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/pont-messages/2009/documents/hf_ben-xvi_mes_20091125_patriarch-constantinople.html (дата звернення: 14.12.2017) [власний переклад].

³² E. Fortino, *Sulla via giusta il dialogo teologico fra cattolici e ortodossi* // *L'Osservatore Romano*, 26–27 ottobre 2009.

³³ Joint Coordinating Committee for the Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church, *The Role of the Bishop of Rome in the Communion of the Church in the First Millennium*, 27 september – 4 october 2008, Crete. URL: <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/1341814?eng=y> (дата звернення: 14.12.2017).

³⁴ Benedetto XVI, *Declaratio Summi Pontificis*, 10 febbraio 2013 // *AAS*, 105 (2013) 239–240.

³⁵ A. Palmieri, *Si lavora a un documento su primato e sinodalità* // *L'Osservatore Romano*, 20 gennaio 2011.

У листі до патріарха Константинопольського від 25 листопада 2009 р. Бенедикт XVI підтверджує таку позицію стосовно служіння єпископа Рима і пропонує шукати можливий компроміс:

«Католицька Церква розуміє Петрове служіння як дар Господа Своїй Церкві. Це служіння не повинно тлумачитися в перспективі влади, але в рамках еклезіології сопричастя, як служіння єдності в істині і любові. [...] Тому, як сказав мій шанований попередник, Слуга Божий Іван-Павло II, і я повторив з нагоди мого візиту на Фанар у листопаді 2006 року, йдеться про спільний пошук, черпаючи натхнення з моделі першого тисячоліття, форм, у яких служіння єпископа Рима могло б здійснювати службу любові, визнану всіма (пор. *Ut Unum Sint*, п. 95)»³¹.

Після пленарної сесії в Равенні богослови продовжили свою роботу. Найперше треба було разом відшукати цю «модель першого тисячоліття», коли християни були єдині. Делегати зустрілися в 2009 р. на Кіпрі для обговорення тексту, який раніше підготував Змішаний Координаційний Комітет на о. Крит у 2008 р.³²

Вони не представили громадськості результати цієї сесії, тому що документ ще не був закінчений і його мали доповнити в майбутньому. Однак хтось видав інформацію, документ в редакції 2008 р. опублікували в інтернет-блозі журналіста Сандро Магістер. Твір, який називається «Роль єпископа Рима у сопричасті Церкви в першому тисячолітті», поділений на декілька частин: Римська Церква як «перший престіл», єпископ Рима як наступник Петра, роль єпископа Рима в часи криз у церковному сопричасті та вплив небогословських чинників. Серед усього в ньому зазначено, що жоден собор не був визнаний вселенським без згоди папи, що в першому тисячолітті єпископ Рима, як перший серед патріархів, у вірності традиції та з повагою до соборності, був координатором і стабілізував питання, які стосувалися віри та сопричастя (це означає, що папа Римський, відповідно до позиції авторів, мав не лише «примат честі», а й особливі завдання)³³.

Наступна сесія (й остання під час понтифікату Бенедикта XVI, оскільки 10 лютого 2013 р. він оголосив про своє зречення зі служіння єпископа Рима³⁴) відбулася у Відні 2010 р. На ній продовжили розглядати попередню тему³⁵.

Незважаючи на те, що делегати не змогли підписати якийсь спільний документ, вони побачили прогрес у діалозі, визначили критерії для продовження пошуку. Зокрема, голова православної делегації, митрополит Йоан Зізіулас (Константинопольський патріархат), розглядав різниці у розумінні примату як такі, що можна узгодити:

«Модель [стосунків всередині Церкви] з'явиться в майбутньому. Ми не оперуємо заздалегідь визначеною моделлю. Це буде результат певного, я б сказав – не хочу називати це реформою, це занадто сильно – але пристосування з обох сторін. Те, що православні по-

винні зміцнити, є їхня загальна єдність і також їхнє розуміння примату. І, можливо, католицька сторона мусить більше зміцнити роль синодальності»³⁶.

Наступним завданням комісії було розглянути богословські й еkleзіологічні відносини між приматом і колегіальністю на місцевому, регіональному та вселенському рівнях та підготувати проект документа для представлення на наступній пленарній сесії (була запланована на 2014 р. у м. Амман). Проект цього документа готували тривалий час. Основу для нього створила редакційна група в червні 2011 р. на о. Крит, а потім він ще двічі був змінений Комітетом з координації Комісії (в листопаді 2011 р. у Римі, а також у листопаді 2012 р. в Парижі)³⁷.

Важливим у православно-католицьких стосунках є ставлення до примату Православної Церкви Московського патріархату, оскільки її позиція відрізняється від позиції інших Церков. З огляду на різні обставини, делегати цієї Церкви у 2007 р. не підписали Равеннський документ³⁸. У 2013 р. Синод єпископів Російської Православної Церкви прийняв власний документ, який називається «Позиція Московського Патріархату стосовно питання про першість у Вселенській Церкві». У документі визначено основу, на якій ця Церква готова будувати діалог. Єпископи стверджують, що на рівні вселенської Церкви існує певна «першість (примат) честі», але канонічні норми не надають цій першості якоїсь влади всередині цілої Церкви; Церква Рима є однією з автокефальних Церков і не має права поширювати свою юрисдикцію на територію інших Церков; першість римських єпископів людського, а не божественного походження³⁹.

Крім діалогу на загальноцерковному рівні, важливою є робота регіональних католицько-православних груп, адже їхні результати можуть бути використані для подальшого пошуку спільних рішень. Наприклад, у 2010 р. православно-католицька богословська комісія у Північній Америці видала документ «Кроки до возз'єднаної Церкви: нарис православно-католицького майбутнього». У цьому есе автори подали свою версію того, як можна відновити єдність. Загалом вони вказують на можливі характеристики примату єпископа Рима: право вирішувати конфлікти між предстоятелями двох Церков; право приймати апеляцію у випадку конфлікту між єпископом і його предстоятелем, якщо неможливо вирішити конфлікт на місцевому та регіональному рівнях; право апеляції до єпископа Рима в питаннях віри у часі кризи; він скликає вселенські собори й очолює їх тощо. Водночас автори визначають певні межі цього примату – єпископ Рима має владу лише в контексті синодальності як член і голова колегії єпископів, як старший патріарх серед предстоятелів Церков і як служитель вселенського сопричасття⁴⁰.

3. Доктрина віри

Від початку діалог між Бенедиктом XVI і православними Церквами натрапив на опір з боку православних противників екуменізму.

Першим знаком цього протиставлення стала реакція право-

³⁶ T. Heneghan, *Catholics and Orthodox report promising progress in latest round of unity talks*. URL: <http://blogs.reuters.com/faihtworld/2010/09/24/catholics-and-orthodox-report-promising-progress-in-latest-round-of-unity-talks/> (дата звернення: 19.12.2017) [власний переклад].

³⁷ A. Palmieri, *Primato e sinodalità non si escludono // L'Osservatore Romano*, 19 gennaio 2014.

³⁸ *Интервью архиепископа Илариона Алфеева*, 2 ноября 2009. URL: <http://interfax-religion.ru/?act=radio&div=1199> (дата звернення: 12.12.2017).

³⁹ *Синод Русской Православной Церкви, Позиция Московского Патриархата по вопросу о первенстве во Вселенской Церкви*, 2013. URL: <http://patriarchia.ru/db/text/3481089.html> (дата звернення: 11.12.2017).

⁴⁰ *Православно-католицька богословська комісія у Північній Америці, Кроки до возз'єднаної Церкви: нарис православно-католицького майбутнього*, Вашингтон, 2 жовтня 2010. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=38985&name=ecumenical_doc&lang=ua (дата звернення: 21.12.2017).

БЕНЕДИКТ XVI І ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ

⁴¹ *Representatives and Superiors of the common Assembly of the twenty Sacred Monasteries of the Holy Mountain Athos, The Official Statement from Mt. Athos on the Pope's Visit to the Phanar, 2006.* URL: http://orthodoxinfo.com/ecumenism/athos_porevisit2006.aspx (дата звернення: 22.12.2017).

⁴² Д. Дзюбан, *Обращение ко всем архипастырям, пастырям, клирикам, монашествующим и всем верным чадам Святой Православной Церкви, 19 сентября 2007.* URL: <http://rusidea.org/?a=130043> (дата звернення: 14.12.2017).

⁴³ *Orthodox Clergymen and Monks, A Confession of Faith Against Ecumenism, 2009.* URL: <http://impantokratoros.gr/FA9AF77F.en.aspx> (дата звернення: 22.12.2017).

⁴⁴ P. Andriopoulos, *The «Anathemas» of metropolitan Seraphim of Piraeus, 2012.* URL: <http://johnsanidopoulos.com/2012/03/anathemas-of-metropolitan-seraphim-of.html> (дата звернення: 21.12.2017) [власний переклад].

славних монахів з г. Атос (Афон) на подорож єпископа Рима в 2006 р. до Константинополя. Ті, що підписали декларацію, назвали деякі фундаментальні речі, які викликали їхній протест. Найважливішим для них було те, що папа під час Літургії був визнаний патріархом Константинопольським як канонічний єпископ Рима (був одягнений в омофор, «поцілунок миру» між патріархом і папою тощо). На думку авторів документа, папа Римський не відрікся від усіх своїх ересей, тому з ним не можна молитися, бо канони Церкви забороняють молитися з еретиками⁴¹.

Другий сигнал надійшов з Російської Православної Церкви. Один з єпископів цієї Церкви, а саме Діомид Дзюбан, у серпні 2007 р. написав листа до всіх вірних РПЦ, в якому оголосив про існування багатьох відхилень від чистоти православної віри. Першим з дев'яти пунктів була названа ересь єкуменізму, завданням якого є, за його словами, «об'єднати всі віри в одну релігію»⁴².

Найбільшою маніфестацією (через кількість тих, що підписали, та через обсяг тексту) стало «Гаряче сповідання віри проти єкуменізму». Маніфестацію уклали монахи та клир під час зустрічі в Греції в квітні 2009 р., а потім підписали понад 250 осіб. Серед них було п'ять митрополитів, один єпископ, 49 архимандритів, багато монахів, монахинь, священників і мирян з різних православних Церков. Документ відображає їхнє бачення віри та ставлення до єкуменічного діалогу. Зокрема, вони стверджують, що поза Православною Церквою, яка є єдиною справжньою Церквою, абсолютно ніхто не може досягнути спасіння. Також тут зазначені всі головні пункти, які вони закидають католикам як ересі. Першим стоїть вчення про «Filioque» (походження Св. Духа від Отця і Сина); далі – примат і непомилність папи, прісний хліб при звершенні Євхаристії, вогонь чистилища, Непорочне Зачаття Богородиці, створена благодать, купівля прощення гріхів (індульгенції) і вчення про Богородицю як Співвкупительку людського роду. Всі таїнства католиків, на їхню думку, недійсні, тому є лише пустими обрядами. Крім того, автори зазначають, що католики на Другому Ватиканському Соборі, визнавши в інших релігіях «духовне життя», створили базу для об'єднання всіх релігій і створення якоїсь «Всерелігії»⁴³.

Наступна подія – логічне продовження попереднього документа. В березні 2012 р. один з підписантів – митрополит Пірейський Серафим Мендзелопулос (Елладська Православна Церква) – проголосив у неділю Православ'я анатему на всіх еретиків. На першому місці були «впалый архиеретик папа та патріарх стародавнього Рима Бенедикт XVI та всі, що в сопричасті з ним»⁴⁴.

Патріарх Константинопольський Вартоломеї I відреагував негайно. Він написав листа до предстоятеля Елладської Церкви Єроніма II. У ньому патріарх зазначив, що критичні голоси проти єкуменізму завжди були у Православній Церкві в Греції, але цей випадок міг призвести до трагічних наслідків для єдності християн загалом, і зокрема для єдності Православної Церкви. Це супе-

речить рішення вести богословський діалог з інославами (не-православними), яке прийняли всі православні Церкви⁴⁵.

Протягом понтифікату Бенедикта XVI з католицького боку не вийшло жодної критичної декларації, яка б заперечувала можливість екуменічного діалогу з не католиками. Ті, що не змогли прийняти рішення Другого Ватиканського Собору, особливо еклезіологічні, покинули Католицьку Церкву ще раніше («лефевристи»)⁴⁶.

Отож, як бачимо, крім питання першості єпископа Рима, існують інші речі, що розділяють Церкву, а саме догми другого тисячоліття.

З погляду православних «традиціоналістів», все, що відрізняє католиків від православних, є ересю, навіть різниця в обряді (наприклад, використання прісного хліба на Літургії). Отже, єдиний спосіб для католиків відновити єдність з православними – зрестись від усіх ересей. Лише після цього вони можуть бути прийняті в Церкву через хрещення (через триразове занурення). В такому випадку, звичайно, жоден богословський діалог не має сенсу; всі православні, які перебувають в екуменічному діалозі, на їхню думку, зрадили істинну віру і шукають лише догматичного мінімалізму, з яким всі учасники діалогу могли б погодитися⁴⁷. Це ж стосується й «ультракатоликів»: православні мусять прийняти все те, що навчає Католицька Церква, і саме в такій формі, без жодних умов⁴⁸.

Офіційні позиції Церков інші. Наприклад, Російська Православна Церква в документі «Основні принципи ставлення Російської Православної Церкви до інослав'я» розрізняє правду віри та її різні вираження (різні богословські формулювання):

«Діалог з інослав'ям знову відродив розуміння того, що єдина вселенська істина та норма в різних культурно-мовних контекстах може бути виражена і втілена в різних формах. В процесі діалогу потрібно вміти розрізнати своєрідність контексту від справжнього відхилення від вселенської повноти. Має бути досліджена тема меж різноманітності в єдиному вселенському переданні»⁴⁹.

Аналогічно Католицька Церква висловлює власну позицію в документі Другого Ватиканського Собору Unitatis Redintegratio:

«[...] для дослідження об'явленої правди на Сході та Заході застосовувалися різні методи та підходи з метою пізнання та сповідання Божих речей. Тому не дивно, що деякі аспекти об'явлених таїнств були часом сприйняті у більш відповідний спосіб і подані у кращому світлі однією стороною, ніж іншою. Так що можна сказати, що ті різні богословські формулювання швидше взаємодоповнюють, ніж суперечать одне одному»⁵⁰.

Йозеф Ратцінґер у 1982 р. (тоді префект Конгрегації Доктрини Віри) в книзі «Принципи католицького богослов'я» подав своє бачення єдності між католиками та православними:

⁴⁵ P. Andriopoulos, *Ecumenical patriarch addresses the «anathemas» of metropolitan Seraphim*, 2012. URL: <http://johnsanidopoulos.com/2012/03/ecumenical-patriarch-addresses.html> (дата звернення: 23.12.2017).

⁴⁶ N. Buonasorte, *Tra Roma e Lefebvre: il tradizionalismo cattolico italiano e il Concilio Vaticano II*, Studium, Roma 2003.

⁴⁷ *Orthodox Clergymen and Monks, A Confession of Faith*.

⁴⁸ N. Buonasorte, *Tra Roma e Lefebvre*.

⁴⁹ *Архиерейский Собор Русской Православной Церкви, Основные принципы отношения Русской Православной Церкви к инославью*, 2000. URL: <http://patriarchia.ru/db/text/418840.html> (дата звернення: 21.12.2017) [власний переклад].

⁵⁰ *Другий Ватиканський Собор, Unitatis Redintegratio* (21 листопада 1964), Декрет про екуменізм // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965)*. Конституції, декрети, декларації. Коментарі, Свічадо, Львів 2014, с. 140.

БЕНЕДИКТ XVI І ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ

⁵¹ J. Ratzinger, *Principles of catholic theology. Buildings Stones for a Fundamental Theology*, Ignatius Press, San Francisco 1989, p. 199 [власний переклад].

⁵² Benedetto XVI, *Discorso ai partecipanti alla plenaria del Pontificio Consiglio per la Promozione dell'Unità dei Cristiani*, Vaticano, 17 novembre 2006. URL: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061117_pc-chrstuni.html (дата звернення: 17.12.2017) [власний переклад].

⁵³ Joint Commission of the theological dialogue between the Orthodox Church and the Oriental Orthodox Churches, *Second Agreed Statement*, Chambésy (Geneva), 1990. URL: <http://orthodoxjointcommission.wordpress.com/2013/12/14/second-agreed-statement-1990/> (дата звернення: 13.12.2017) [власний переклад].

⁵⁴ Commissione Teologica Internazionale, *La speranza della salvezza per i bambini che muoiono senza battesimo*, in Libreria Editrice Vaticana, 2007.

«Зустріч могла б відбутися в такому контексті, якщо, з одного боку, Схід перестав би протівитися як єретичним тим напрацюванням, які були на Заході в другому тисячолітті і прийняв би Католицьку Церкву як законну та православну в тій формі, яку вона отримала протягом цього розвитку, водночас, з іншого боку, Захід визнав би Церкву Сходу законною та православною в тій формі, яку вона завжди мала»⁵¹.

Заразом учасники діалогу постійно зазначають, що в діалозі не може бути компромісу в питаннях віри, лише пошук правди. Зокрема, на цьому наголосив Бенедикт XVI у промові до учасників засідання Папської Ради сприяння єдності християн 17 листопада 2006 р.: «Діалог любові за своєю природою сприяє діалогу істини та просвічує його: справді, остаточна зустріч, до якої Дух Христа приводить нас, буде відбуватися в повній істині. Звичайно, що тими засобами, які вирішать екуменічний пошук, не є релятивізм та легкий і фальшивий іренізм. Насправді вони цей пошук лише викривлюють та заплутують»⁵².

Доказом того, що богословський діалог справді має сенс і його учасники можуть дійти згоди у тих питаннях, які раніше вважалися нездоланими, є діалог між Православними Церквами та Давньосхідними Православними Церквами (ті, що не прийняли рішень IV Вселенського Собору в Халкедоні). Кожна зі сторін визначала своїх опонентів як єретиків впродовж понад 1500 років. З початком богословського діалогу вони визнали, що сповідують ту саму віру, але висловлюють її різним способом:

«У світлі нашої спільної Декларації, що стосується питання христології, так само як і вищенаведених загальних положень, ми тепер ясно усвідомили, що обидві сім'ї [Православні Церкви та Давньосхідні Православні Церкви] завжди вірно зберігали ту саму правдиву православну христологічну віру та незруйновану спадкоємність Апостольського Передання, хоч вони й могли використовувати по-різному христологічні терміни»⁵³.

За часів понтифікату Бенедикта XVI головна увага учасників католицько-православного діалогу була зосереджена на питанні першості єпископа Рима. В ділянці контроверсійних доктринальних питань для нас важливими можуть бути лише два факти.

Перший: 19 квітня 2007 р. Міжнародна Богословська Комісія (внутрішня комісія Католицької Церкви) опублікувала текст «Надія на спасіння для дітей, що померли без хрещення». Цей документ спростував сумнівну богословську концепцію про лімб – вчення про місце, в якому нехрещені діти вічно живуть без спілкування з Богом (це вчення не існувало в Церкві у першому тисячолітті, а розвинулося в епоху Середньовіччя, відповідно, його немає у Православних Церквах)⁵⁴.

Другий факт пов'язаний з Богородицею. У 2008 р. п'ять кардиналів, від імені багатьох єпископів, священників і мирян, попросили папу Бенедикта XVI проголосити п'яту догму віри про Богородицю – «Марія як Співвідкупителька» (повний титул – «Духовна Матір всього людства, співвідкупителька з Ісусом Відкупителем, посередниця всіх благодатей з Ісусом Єдиним Посередником, заступниця з Ісусом Христом людської раси»). Однак папа не проголосив цієї догми (проголошення цього могло стати ще однією перешкодою в діалозі з Православними Церквами)⁵⁵.

4. Соціально-культурне розділення

Незважаючи на те, що в 1980 р. розпочався богословський діалог, «діалог правди», все ще залишалася потреба «діалогу любові». Папа Бенедикт XVI дуже добре розумів, що в процесі пошуку єдності важливими є не лише офіційні стосунки між Церквами, а й особисті відносини між християнами. Гергард Мюллер, єпископ Регенсбурґа та президент німецької єкуменічної Комісії, одного разу сказав, що єдність між православними та католиками здійснена вже на 97 відсотків⁵⁶. Бенедикт XVI не погодився з таким твердженням, зазначивши такі проблеми:

«Я також не мав би такої сміливості, як єпископ Мюллер, аби наразі наважитися говорити, що, мовляв, бракує тільки три відсотки. Передовсім існують колосальні історичні й культурні розбіжності. Поза межами питань доктрини потрібно зробити ще багато кроків у серцях. Бог мусить над нами ще попрацювати. Тому я би не осмілювся робити якихось прогнозів щодо часових меж»⁵⁷.

Бенедикт XVI від початку служіння розпочав працювати над поліпшенням стосунків між католиками та православними. Продовжив традицію зустрічей з предстоятелями православних Церков.

Протягом його апостольської подорожі до Туреччини в кінці 2006 р. відбулася перша така зустріч з патріархом Константинопольським Вартоломеєм I. Папа був присутній на Літургії з нагоди свята св. апостола Андрія⁵⁸. Після цього обоє підписали спільну декларацію. В тексті вони висловили готовність продовжувати діалог, прихильно оцінили формування Європейського Союзу, закликали християн разом боротися проти таких проблем сучасного світу, як голод, війна, тероризм, експлуатація інших людей тощо⁵⁹.

У підсумку, впродовж понтифікату Бенедикта XVI вони зустрічалися сім разів (вперше – в Константинополі, чотири рази в Римі, двічі – в Неаполі та Асичі, під час міжрелігійних самітів миру)⁶⁰.

Крім зустрічей з патріархом Константинопольським, який у православному світі має титул «першого серед рівних»⁶¹, єпископ Рима завжди шукав можливості зустрітися і з предстоятелями інших православних Церков. Через кілька днів після подорожі до Туреччини Бенедикт XVI прийняв у Ватикані Христодула I, архи-

⁵⁵ *Intervista del cardinale Telesphore Toppo, 6 maggio 2008. URL: <http://gioiaepace.myblog.it/2008/05/08/il-cardinale-toppo-favorevole-a-un-nuovo-dogma-mariano/> (дата звернення: 10.12.2017).*

⁵⁶ *Бенедикт XVI, Світло світу. Папа, Церква і знаки часу, Місіонер, Львів 2015, с. 96.*

⁵⁷ *Там само, с. 97.*

⁵⁸ *G. Marchesi, La visita di Benedetto XVI in Turchia (28 novembre – 1 dicembre 2006) // La Civiltà Cattolica, 157 (2006) 586–595.*

⁵⁹ *Benedetto XVI – Bartolomeo I, Dichiarazione comune, Phanar (Istanbul), 30 novembre 2006 // AAS, 98 (2006) 921–924.*

⁶⁰ *Visits of Ecumenical Patriarchs to Rome and Popes to the Ecumenical Patriarchate. URL: <http://patriarchate.org/meetings-between-ecumenical-patriarchs-and-popes-of-rome-through-history> (дата звернення: 23.12.2017).*

⁶¹ *Church of Constantinople. URL: http://en.orthodoxwiki.org/Church_of_Constantinople (дата звернення: 15.12.2017).*

БЕНЕДИКТ XVI І ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ

⁶² Benedetto XVI – Crisostodulo I, *Dichiarazione comune, Vaticano, 14 dicembre 2006* // AAS, 99 (2007) 48–50.

⁶³ Benedetto XVI – Crisostomo II, *Dichiarazione comune, Vaticano, 16 giugno 2007* // AAS, 99 (2007) 591–594.

⁶⁴ G. Mattei, «Tenere lo sguardo fisso su Cristo» è il metodo del dialogo ecumenico. *Intervista del patriarca di Costantinopoli Bartolomeo I* // *L'Osservatore Romano, 30 novembre 2007* [власний переклад].

⁶⁵ Бенедикт XVI, *Світло світу. Папа, Церква і часи часу, Місіонер, Львів 2015*, с. 95–96.

⁶⁶ *Intervista del patriarca della Chiesa Russa Ortodossa Cirillo I, Mosca, 2009*. URL: <http://archivio.panorama.it/mondo/Intervista-esclusiva-al-Patriarca-russo-caro-Pa-pa-ti-aspetto-a-Mosca> (дата звернення: 13.12.2017) [власний переклад].

⁶⁷ G. Mattei, «Tenere lo sguardo fisso su Cristo» [власний переклад].

єпископа Атен і всієї Греції, предстоятеля Елладської Православної Церкви. Результатом зустрічі стало підписання декларації⁶².

Через шість місяців, 16 червня 2007 р., аналогічна зустріч відбулася в папській резиденції у Ватикані з Хризостомом II, архієпископом Нової Юстиніани та предстоятелем Православної Церкви Кіпру. І в цьому випадку був підписаний спільний документ⁶³.

Зміст обох документів загалом дуже подібний, вони не вирішують жодних православно-католицьких доктринальних проблем (для цього існують змішані богословські комісії, міжнародні або регіональні). Підписанти лише висловлюють згоду в необхідності свідчити віру в Христа у сучасному світі та захищати людську гідність. Проте значно вагомішим результатом цих документів є зростання довіри між християнами з обох боків.

Зустрічі між предстоятелями православних Церков та єпископом Рима були, безперечно, корисними для екуменічного діалогу. Патріарх Вартоломеї I в одному інтерв'ю так визначив їхнє значення: «Всі ці історичні візити стали можливостями для глибшого плекання наших стосунків та ще більше наблизили нас до спільної чаші. І це бажання стане реальністю завдяки нашим зусиллям, нашій молитвам, нашій наполегливості⁶⁴».

Незважаючи на те, що між католиками та православними ще немає сопричастя в Св. Таїнствах, Бенедикт XVI, як і його попередники, часто наголошував на важливості спільного ствердження християнських цінностей у світі:

«І світ, як стало зрозуміло в нашому діалозі, потребує аргументованого, духовно обґрунтованого, раціонального узаasadненого потенціалу для свідчення єдиного Бога, Який промовляє до нас у Христі. Відтак наша взаємодія неймовірно важлива [...]. Ми не є моралістами, але, опираючись на підвалини віри, ми несемо етичне послання, яке дає людям орієнтири. І в умовах кризи народів понад усе важливо робити це спільно»⁶⁵.

Подібні ідеї висловлював патріарх Московський Кирило:

«Православна та Католицька Церкви є розділені через доктринальні та еклезіологічні питання. Церква поза цим є щось, що робить православних та католиків стратегічними союзниками, і від їхнього взаємного розуміння та від успіху кроків, які необхідно разом прийняти, залежить майбутнє не лише Європи, але, можливо, й цілого світу. Для цього видається важливим, в актуальній ситуації, напрацювання католиками і православними спільної програми дій зі захисту традиційних моральних цінностей і основних аспектів християнського світогляду проти тиску войовничого секуляризму та атеїзму»⁶⁶.

Патріарх Константинопольський Вартоломеї I, натомість, описав актуальну ситуацію значно лаконічніше: «[...] на жаль, світ сьогодні знає значно краще «М» Макдональдса, ніж хрест Христа⁶⁷».

З огляду на це, були реалізовані деякі спільні католицько-православні проекти. В 2008 р. делегати Ради Єпископських Конференцій Європи разом з єпископами православних Церков Європи зібралися разом в м. Тренто (Італія) на Перший католицько-православний Форум. Аргументом для обговорення була роль сім'ї в сучасному світі⁶⁸.

Перший форум провели як експеримент. У зв'язку з позитивними результатами, у 2010 р. єпископи організували Другий Форум на о. Родос (Греція) для обговорення стосунків між Церквою та державою (зокрема, стосунки з державою з погляду історичної і богословської перспективи та служіння Церкви в суспільстві)⁶⁹.

Центральна проблема Третього Форуму (Лісабон, Португалія, 2012) – економічна криза в Європі та проблема бідності⁷⁰.

Делегати, як представники своїх Церков, безпосередньо розглянули існуючі світові проблеми та висловили власні пропозиції щодо їхнього вирішення. Водночас, зустрічі допомогли визначити спільні позиції стосовно моральних та соціальних питань, і, отже, показали близькість католиків і православних у цих ділянках. Це стало ще одним пунктом для зближення Церков.

Ще раніше, на другому році понтифікату Бенедикта XVI, з ініціативи Папської Ради культури, у співпраці з Відділом зовнішніх зв'язків Московського Патріархату, 3–5 травня 2006 була організована конференція «Дати душу Європі. Місія та відповідальність Церков». Учасники розглядали різні теми: права людської особи, забезпечення релігійної свободи і захист меншин та їхніх традицій, зокрема, збереження християнських коренів Європи⁷¹.

Цінність діяльності папи Бенедикта XVI у міжконфесійних стосунках можна краще оцінити, коли відоме ставлення до нього представників православних Церков. Московський патріарх Кирило за декілька днів після зречення Бенедикта XVI зі служіння єпископа Рима надіслав йому листа. В тексті патріарх відзначив безкомпромісну позицію папи в питаннях доктрини віри, боротьбу проти морального релятивізму й ідеології всездозволеності і активну участь у створенні «добрих стосунків взаємної довіри між католиками та православними»⁷².

Іншим свідченням може бути інтерв'ю Вартоломея I, патріарха Константинопольського (приблизно у той самий час), в якому стосунки з папою Бенедиктом XVI визначені як «теплі та братерські» і також позначені «тісною співпрацею та глибокою плідністю»⁷³.

Висновки

Коли Йозеф Ратцінгер у 2005 р. став єпископом Рима, то не почав будувати стосунки з православними Церквами «з нуля», бо його попередники Павло VI та Іван Павло II вже протягом тривалого часу проводили діалог з православними. Впродовж цих сорока років (з 1964) православні та католики пройшли довгий і важкий шлях – від ненависті і боротьби до прощення, взаємної поваги та пошуку єдності. В цьому часі розпочався офіційний діалог – була створена Змішана Комісія для богословського діалогу, завданням якої було визначити

⁶⁸ *La famiglia: un bene per l'umanità. Atti del I Forum Europeo Cattolico-Ortodosso, Trento (Italia), 11–14 dicembre 2008, Edizioni Dehoniane, Bologna 2009.*

⁶⁹ *Rapporti tra Chiesa e Stato: prospettive teologiche e storiche. Atti del II Forum Europeo Cattolico-Ortodosso, Rodi (Grecia), 18–22 ottobre 2010, Edizioni Dehoniane, Bologna 2011.*

⁷⁰ *La crisi economica e la povertà: sfide per l'Europa di oggi. Atti del III Forum Europeo Cattolico-Ortodosso, Lisbona (Portogallo), 5–8 giugno 2012, Edizioni Dehoniane, Bologna 2013.*

⁷¹ G. White, *The Russian Orthodox Church and the European Union. Constructing a Russian Orthodox Identity in Europe* / L. Faltin – M. Wright (ed.), *The Religious Roots of Contemporary European Identity, Continuum, London 2007, p. 78–88.*

⁷² Kirill I, *La lettera al papa emerito Benedetto XVI, 1 marzo 2013. URL: <http://mospat.ru/it/2013/03/01/news81991/> (дата звернення: 12.12.2017) [власний переклад].*

⁷³ *Intervista del patriarca di Costantinopoli Bartolomeo I, 25 febbraio 2013. URL: <http://asianews.it/notizie-it/Bartolomeo-I:-Con-Benedetto-XVI,-un-rapporto-fraterno-di-profonda-fecondita%C3%A0-27233.html> (дата звернення: 12.12.2017).*

спільну богословську спадщину, дослідити богословські різниці, що виокремилися протягом періоду розділення. В часі п'яти пленарних сесій учасники зуміли створити три спільні документи, однак через питання Східних Католицьких Церков (якщо дивитися глибше – через різницю в еклезіології) богословський діалог припинився.

Бенедикт XVI, який від початку свого служіння визначив єдність християн своїм пріоритетом, відновив діяльність Комісії після довгого періоду кризи. У 2007 р. в Равенні вийшов спільний документ, у якому православні вперше визнали, що існують три рівні Церкви – місцевий (епархія, об'єднана навколо єпископа), регіональний (автокефальні Церкви [Церкви свого права] з предстоятелями – Римська Церква, Константинопольська тощо) та універсальний (і на цьому рівні теж існує предстоятель, яким, відповідно до давніх правил, може бути лише єпископ Рима). Центральна проблема, яку мала розглянути Комісія, – відношення в Церкві між першістю та колегіальністю. Питання примату не було цілковито розв'язане, але в період служіння папи Бенедикта XVI була створена добра основа для наступних зустрічей Комісії.

Крім ролі Римського єпископа, в Церкві існує багато інших питань, які розділяють католиків і православних: ставлення до догми про Непорочне Зачаття Богородиці і Небовзяття, чистилища, «Filioque» тощо. Всі ці питання має розглянути Змішана богословська Комісія, яка й повинна визначити, чи тут різниця полягає лише в різних богословських підходах (тобто допустима), чи це різниця у вірі. Оскільки комісія під час понтифікату Бенедикта XVI була зайнята питанням примату, цих проблем не торкались.

Вирішуючи богословські й еклезіологічні питання («діалог істини»), Бенедикт XVI розумів, що для відновлення єдності важливі також особисті стосунки, подолання соціально-культурного поділу та зростання взаємної довіри («діалог любові») між християнами. Через це він багато разів особисто зустрічався з предстоятелями православних Церков та іншими єпископами. Також були організовані деякі спільні заходи, зокрема, серія конференцій для спільного пошуку відповідей на існуючі у світі проблеми – бідність, знецінення сім'ї та гідності людської особи тощо. Такі конференції дали два позитивні наслідки. Перший: вони показали світові ставлення християн до цих проблем і можливості для їхнього вирішення. Другий наслідок полягав у можливості засвідчити близькість позицій Католицької та Православної Церков у моральній і соціальній сферах.

Підсумовуючи, можемо ствердити, що період понтифікату Бенедикта XVI був сприятливим часом для подальшого зближення між православними та католиками, ставши черговим кроком на шляху до відновлення повної єдності.

Василь Гаранджа

ALMA MATER

**ЖУРНАЛ СТУДЕНТІВ ПАПСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
КОЛЕГІЇ СВ. ЙОСАФАТА В РИМІ**

Укладач та головний редактор:

Ростислав Гадада

Дизайн та верстка:

Анна Кондрасюк, Михайло Марко

Літературний редактор:

Наталія Плиса

Коректор:

Олена Волосевич

Наша адреса:

ALMA MATER

Pontificio Collegio Ucraino S. Giosafat

00165, Pass. del Gianicolo, 7

Roma, ITALIA